

Цицуашвілі Н. І., Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ РОСІЇ ТА УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ТИСКУ В ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ

В статье рассматриваются отдельные механизмы политического давления, применяемые Россией в ответ на несогласие с внутренним и внешним политическим курсом Украины. Во всех случаях наблюдается присутствие этнического фактора как легитимации вмешательства, что свидетельствует об угрозе этнополитической безопасности Украины.

The ways of political pressure, used by Russia in response of Ukrainian inside and foreign policy are analyzed. In all cases we came across ethnic factor that legitimizes such interference. It demonstrates a threat to ethno-political safety.

Після президентських виборів 2004 року Україна змінила вектор внутрішньополітичного та зовнішньополітичного розвитку. У внутрішній політиці країна стала на шлях демократичних перетворень та національного відродження, у зовнішній – оголосила пріоритетним курс інтеграції в Європейський Союз та НАТО. Ці трансформації сприяли більш чіткому усвідомленню національних інтересів, відмінних від інтересів сусідніх держав пострадянського табору. На державному рівні було покладено край політиці пострадянського конформізму та узгодження власної політики з політикою неформального лідера регіону – Росії. Україна нарешті усвідомила себе Україною, а українці – українцями, а не частиною пострадянського простору, який єднав братні слов'янські народи. Починаючи з 2004 року, українська влада в особі Президента доклала максимум зусиль, щоб розірвати будь-які зв'язки, які прив'язували Україну до пострадянського минулого. В першу чергу, було вихолощено зміст наддержавних політичних об'єднань (СНД) та поставлено під сумнів доцільність економічних (ЄЕП). Україна натомість зосередилася на вступі до СОТ та підписанні угоди про асоціацію з ЄС, важливим пунктом якої стане створення зони вільної торгівлі з ЄС.

Росія поступово втрачала зовнішньополітичні важелі впливу на Україну. Ще в 2006 році Україна заявила про вихід з СНД. В МЗС підкреслили, що в Україні незадоволені тим, як іде робота

в рамках СНД, бо країна не отримує від членства реальних результатів. Президент погодився, що "Союз Незалежних Держав – це, передусім, політичний клуб, члени якого зустрічаються регулярно, але ефективність його економічної діяльності дуже низька" [1]. Однак Росія наполягала на необхідності збереження Співдружності незалежних держав. Головними завданнями СНД російський Президент назвав економічне співробітництво та безпеку. Головною перевагою – збереження партнерських стосунків між країнами колишнього СРСР, але визнав потребу реформування цієї наддержавної організації.

Власне, самій Росії СНД вже ні до чого, але й Україні вихід з цієї номінальної структури не давав особливих преференцій. Демарш України з Співдружності не призведе до втрати чи зменшення зовнішньополітичної залежності, а лише стане зайвим приводом для погіршення взаємовідносин із Росією. Вихід з СНД України та Грузії – це політичний виклик Росії як гегемону на пострадянському просторі, сигнал світовій спільноті про те, що Росія втрачає геополітичні позиції в регіоні [2]. Росія вже давно сама розуміє непотрібність та штучність цієї міжнародної структури, але розвалити її Україні так просто не дає. Тому північний сусід одразу ж після заяв українських дипломатів пригрозив Україні позбавленням преференцій, зокрема переглядом багатьох "угод та домовленостей, укладених на майданчику СНД, у тому числі в соціальній сфері". Тому з огляду на вищезазначені загрози, Україна вирішила відмовитися від виходу з СНД і покласти зусилля на позбавлення організації "алергії на українські ініціативи".

Того ж року Росія запропонувала ідею реформування Співдружності. Однак Україна розкритикувала концепцію єдиного зовнішнього кордону країн СНД. На думку міністра закордонних справ, вона позбавлена правового сенсу і Україна її не може прийняти. Річ у тому, що Конституція України не містить такого поняття, як кордон СНД, там є лише "державний кордон". Також для України неприйнятні концепції близького й далекого зарубіжжя, оскільки ті самі країни географічно для України й Росії будуть різними. Але найбільший подив у МЗС викликали концепти цінностей СНД. "Я знаю, що таке європейські цінності... але я не знаю, що таке "цінності СНД", – прокоментував доповідь про підвищення ефективності й перспективи розвитку СНД міністр закордонних справ України [3]. Україна наголосила, що про координування зовнішньої політики між незалежними, суверенними державами

й мови бути не може. Однак позиція України про перспективи реформування Співдружності не бралася до уваги. І не дивно, адже Росія намагається створити видимість реформування з посиленням політичної складової СНД і збереженням власного домінування у Співдружності, тоді як Україна наполягає виключно на прагматичному економічному співробітництві. Тому до недоліків реформування Україна віднесла повну відсутність економічного аспекту роботи СНД. Але Росію цікавить виключно збереження політичного лідерства та структури СНД як такої. Україна залишилася членом Співдружності, але використовує цей майданчик виключно для вирішення двосторонніх питань. Зокрема, країна підписала стратегію економічного розвитку СНД до 2020, але з застереженнями. Прем'єр-міністр України відмовилася підтримати норми, що стосуються митної взаємодії та створення спільного економічного простору з членами СНД, оскільки це суперечить зобов'язанням СОТ та домовленостям України з ЄС.

Фактично втративши інституційні політичні механізми тиску на політику України в межах СНД, Росія намагалася скоригувати її за допомогою впливу через міжнародні структури. Відомо, що починаючи з 2004 року українська влада проводить кампанію з визнання Голодомору 1932-1933 років геноцидом українського народу. В Україні було прийнято відповідний закон: тема Голодомору як злочину сталінського режиму проти українців широко висвітлюється у ЗМІ, масштабно вшановується пам'ять жертв Голодомору та сталінських репресій. 2008 рік було оголошено роком пам'яті жертв Голодомору. Президент переконаний, що збереження пам'яті про цю трагічну подію в Україні 30-х років консолідує українську націю. Європа підтримує активну кампанію із вшанування жертв Голодомору. Президент Європарламенту заявив, що український Голодомор 1932-33 повинні пам'ятати усі європейці. Натомість Росія без поваги ставиться української трагедії. Група екстремістів із Євразійського союзу молоді кілька років тому скандально зірвали присвячену Голодомору виставку в Культурному центрі України в Москві. Активісти ЄСМ вдерлися до приміщення, потропили стени, влаштували бійку. Вони звинувачували "помаранчевий фашистський режим Ющенка" у розпалювання антиросійських настроїв. Лідери ЄСМ пояснили, що їхня акція мала форму громадянського протесту проти намірів "переконати відвідувачів у тому, що відповідальність за голод в Україні в 1932-33 падає на російський народ, який начебто зводив рахунки з прагненням

України до незалежності” [4]. Хоча вони визнали, щоб прямих звинувачень на адресу Росії в матеріалах експозиції не було. “Українці звинувачували комуністичний режим, але це ж наша історія”, – заявив голова ЄСМ П. Заріфулін. Українське МЗС відправило до Росії ноту протесту з вимогою притягнути винних до кримінальної відповідальності. Однак учасникам акції інкримінували лише дрібне хуліганство. Депутат від НУНС Т. Стецьків запідозрив, що російська влада дає добро на подібні акції – “складається враження, що ці радикальні молодчики діють з благословення і підтримки певних державних кіл Росії”. Російське МЗС звинуватило Україну у надмірній спекуляції на темі Голодомору, що ображає пам’ять жертв інших національностей: “Оголошення трагічних подій тих років “актом геноциду” щодо українського народу є одностороннім перекручуванням історії на догоду сучасним кон’юнктурним політико-ідеологічним установам” [5].

Конфлікт навколо визнання Голодомору зводиться до наступного: Росія як правонаступниця Радянського Союзу протягом останніх 10 років взяла курс на звеличування радянського минулого, тоді як Україна – на засудження, пов’язуючи з ним не лише загибель 10 млн. українців під час штучного організованого радянською владою голоду в 1932-1933 роках, а й взагалі всі негаразди, які спіткали український народ за часів перебування України у складі СРСР. Радянське минуле в Україні міфологізується як символ зла, тоді як у Росії воно стало – символом добра та величчя. Так, в Україні вирішили знищити всі символи – від пам’ятників до назв вулиць, пов’язані з тоталітарним режимом в історії України, тобто з Радянським Союзом. В партії Президента, “Нашій Україні” запропонували прийняти закон, “який би заборонив використовувати радянську символіку, називати іменами радянських катів-організаторів Голодомору вулиці – так, як це зробили інші європейські держави”. Тоді як Росія звеличує цих політичних діячів. Конфлікт ідеологій набуває політичного виміру – конфлікту між двома державами.

Російській владі складно змиритися з тим, що абсолютно протилежний політичний курс втілюється у сусідній країні, тому вона застосовує всі можливі засоби тиску на Україну. Насамперед, Росія вдалася до спроб заблокування визнання в ООН Голодомору 1932-33 років геноцидом українського народу. Її представник під час обговорення наполягав на тому, що жертвами тих подій стали мільйони людей різних національностей колишнього СРСР,

а не лише етнічні українці. В ЗМІ навіть були оприлюднені докази перешкоджання РФ визнанню Голодомору. Це лист керівника МЗС Росії на адресу міністрів закордонних справ країн-членів ООН, в якому він просить їх “зайняти принципову позицію і протистояти українській ініціативі в Генеральній асамблеї ООН”. Цей механізм спрацював, резолюцію визнання було відхилено. МЗС Росії заявило, що “делегатія України в Раді ООН з прав людини, не отримавши практично ніякої підтримки, змушена була офіційно відкликати внесений нею раніше проект резолюції “Пам’ять про Голодомор 1932-1933 р. в Україні” [6]. Російські ЗМІ повідомили, що Росії вдалося заблокувати спроби України домогтися розгляду та прийняття Генеральною Асамблеєю ООН резолюції про визнання голодомору геноцидом українського народу. Однак Україні таки вдалося домогтися визнання голодомору на міжнародній арені. Всупереч позиціям російської делегації, Парламентська асамблея ОБСЄ визнала Голодомор 1932-33 в Україні. Але не назвала його геноцидом української нації, як того хотів Президент. Парламентська асамблея ухвалила резолюцію, вшанувавши пам’ять мільйонів українців, які загинули від Голодомору, “спричиненого брутальними, спланованими діями та політикою тоталітарного сталінського режиму” [7]. ОБСЄ звернулася до усіх парламентів держав-учасниць із закликом визнати Голодомор в Україні. Цей факт змусив голову Ради федерації Росії втратити самовладання. Він назвав визнання Голодомору “повною маячнею”.

Починаючи з 2004 року після приходу до влади нелояльного до Росії Президента України, РФ проводить політику цілеспрямованого блокування зовнішньополітичних та внутрішньополітичних ініціатив України за допомогою всіх доступних засобів. Так в 2008 році було заблокованого процес інтеграції України до Північноатлантичного Альянсу. Україна очікувала отримати ПДЧ на саміті, однак Росія зробила усе, щоб цього не сталося. Російський Президент заявив, що Росія може погодитися “з будь-яким вибором і грузинського, і українського народу, але саме народу, а не політичної верхівки”, апелюючи до того, щоб більшість українців не підтримують цього вектору інтеграції країни. Російська сторона наголосила, що “була, є і завжди залишиться різким супротивником механічного розширення НАТО”, оскільки воно не вирішує реальних проблем у сфері безпеки [8]. Вона пообіцяла допомогти країнам НАТО в бойових діях в Афганістані в обмін на відмову Альянсу прийняти Україну і Грузію в НАТО.

Зокрема, В. Путін запропонував направити російські підрозділи в Афганістан та створити транспортний коридор для перекидання натовських сил.

Тому Україна не отримала ПДЧ. Альянс прийняв нестандартне рішення – переніс розгляд питання про приєднання України та Грузії до ПДЧ на наступний саміт, на грудень 2008. НАТО привітало демократичні реформи в Україні та Грузії і пообіцяло, що наступним етапом співпраці Альянсу з цим країнами буде членство. Тобто в ПДЧ Україні відмовили, але гарантували членство, якого вона й досі не має. Країни-члени НАТО вирішили не легковажити агресивною позицією Росії. Попри те, що вона не має права вето в організації, Росія використала свій економічний вплив на окремі держави члени Альянсу, в результаті чого в ПДЧ Україні було відмовлено. Захід вирішив не втручатися у сферу інтересів Росії. Наслідком такої політики стала російсько-грузинська війна 2008 року, в результаті якої Грузія втратила частину своїх суверенних територій. Абхазія та Південна Осетія проголосили незалежність в односторонньому порядку. Їх визнали Росія та ще декілька підконтрольних їй держав. НАТО відмовилося втручатися в конфлікт на боці інтересів Грузії. Альянс обрав іншу стратегію: взагалі розпочав політику налагодження відносин з Росією. Генсек НАТО закликав до нового стратегічного партнерства з Росією. Він навіть пропонує РФ «разом вивчати проблеми безпеки 21-го сторіччя, щоб створити міцну основу для нашої подальшої співпраці» [9]. На певному етапі йдеться про можливість поєднання систем протиракетної оборони США, НАТО і Росії. Безумовно, за таких умов Україні вступ до Альянсу найближчим часом не пропонується. Їй і далі радять виконувати критерії відповідності вимогам НАТО.

Президент Росії дозволяє собі не лише публічно критикувати президента сусідньої держави, а й внутрішню політику України. Д. Медведев, як і його попередник, вважає за необхідне провести в Україні референдум зі вступу до НАТО, наголосивши, що з таких питань, як входження до військового блоку, прийнято консультуватися з населенням. Чільник РФ також вказав Альянсу, яку політику слід проводити у відповідь на вимоги членства з боку України та Грузії. «Дві третини населення країни не підтримують вступ до НАТО, а окремі керівники України з наполегливістю, гідною кращого застосування, постійно заштовхують державу в НАТО», – обурився він. Президент РФ порадив і Альянсу замислитися:

«а чи датна в цьому випадку організація керувати такою кількістю країн, у яких така кількість внутрішніх проблем? [10]» Отже, Росія нав'язує власну позицію вже не лише сусіднім державам, а й світовій спільноті.

Цю проблему В. Ющенко піднімав під час виступів на Раді зовнішніх відносин у Нью-Йорку. Президент України відвідав США з нагоди офіційного відкриття 64 – ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. Раніше глава держави повідомив, що збирається попередити президента США про те, що атака Росією Грузії в 2008 досі несе загрозу для Європи, але так і не зустрівся з Б. Обамою. «Втрата Грузією недоторканності кордонів означає, що те саме може відбутися в Європі. Ми всі стали більш вразливими», – наголосив В. Ющенко. Під час виступів в США він висловив сподівання, що Росія дотримає слова і виведе свій Чорноморський флот у травні 2017 року. Черговий раз пов'язав вступ України в НАТО зі збереженням її незалежності та висловив сподівання, що «Україна не буде розмінною темою для НАТО в організації відносин із третіми країнами», маючи на увазі Російську Федерацію. Підкреслив, що у відносинах між Україною та Росією немає чим пишатися. Порадив сусідній державі не здійснювати ніякого тиску – ні інформаційного, ні політичного, ні дипломатичного на виборчий процес в Україні [11].

В серпні 2009 року Росія вкотре дала зрозуміти, що не вважає Україну суверенною державою, безпрецедентно втрутившись у її внутрішні справи. Президент Росії в своєму відеоблозі дуже різко прокоментував стан україно-російських відносин. Відповідний лист також було направлено Президенту України. Д. Медведєв звинуватив Ющенка в руйнуванні стратегічного партнерства між двома країнами. «Те, що ми спостерігаємо за роки Вашого президентства, не можна сприймати інакше, як відхід української сторони від принципів дружби та партнерства з Росією, закріплених у Договорі 1997 року», – заявив російський Президент, підкреслюючи, що ситуація між двома країнами «не тільки не виправляється, а, навпаки, деградує» [12].

Звинувачень на адресу України у зверненні чільника сусідньої країни пролунала невинувато багато. Медведєв обурений тим, що в Україні не вщухають «кампанії, пов'язані з витісненням російської мови з українських ЗМІ, освіти, культури, науки». До погіршення україно-російських відносин, на думку президента Росії, також призвела взята адміністрацією Ющенка лінія на «перегляд

спільної історії, героїзацію нацистських поплічників, звеличення ролі радикал-націоналістів, нав'язування міжнародній спільноті націоналістськи забарвлених трактувань масового голоду в СРСР 1932-1933 років як геноциду українського народу». Російська сторона знову повернулася у зовнішньополітичній риторикі і навіть в офіційних документах до образливого формулювання «на Україні», замість «в Україні», попри зусилля та прохання українського МЗС. Д. Медведев вважає, що державна влада України здійснює «пагубну практику втручання державної влади у справи православної церкви». Окремо дісталось Юценку за зовнішню політику України. По-перше, Москві не подобається, що Україна «не припиняє деструктивних спроб ускладнити практичну діяльність ЧФ Росії», порушуючи основоположні угоди між країнами про принципи його базування в Криму. По-друге, Д. Медведев закинув Україні антиросійську позицію у зв'язку з «варварським нападом режиму Саакашвілі на Південну Осетію». «Мирних жителів та російських миротворців в Цхінвалі убивали з української зброї. Ті в Києві, хто постачав зброю грузинській армії цілком розділяють із Тбілісі відповідальність за вчинені злочини», – наголосив президент сусідньої держави. По-третє, Д. Медведев вважає, що Україна послідовно домагається розриву економічних зв'язків з Росією, зокрема в сфері енергетики, ставлячи під загрозу стабільне використання країнами «фактично єдиної газотранспортної системи, що забезпечують енергетичну безпеку Росії, України, багатьох європейських держав» [13].

З огляду на безпрецедентний внутрішній та зовнішній тиск на Україну щодо постачання зброї в зону конфлікту, грузинська сторона повідомила, що прийме будь-яке рішення України із приводу військово-технічного співробітництва України і Грузії. А Росія тим часом доливала масла у вогонь. Прокуратура РФ заявила, що у ході розслідування геноциду та масових вбивств громадян РФ на території Південної Осетії задокументовані неспростовні докази участі на стороні грузинських збройних формувань представників УНА-УНСО та військовослужбовців регулярних підрозділів Міноборони України. Керівники УНА-УНСО відповіли, що збиралися прийти на допомогу грузинам у якості миротворців, але грузинська сторона відповіли унсовців, щоб не провокувати росіян. В Міноборони категорично спростували участь українців у південноосетинському конфлікті, зажадавши від Росії доказів. В РНБО взагалі вважають, що «заява

слідчого комітету РФ була досить очікуваним кроком у низці провокацій, адресованих і спрямованих проти України.

Європа відреагувала на звернення російського Президента до В. Ющенка оперативно. Віце-президент Європарламенту констатував «початок російського втручання у процес виборів в Україні» і попередив через ЗМІ російське керівництво, що «мову імперської політики добре розпізнають у Європі». Європейські експерти побоюються, що «загроза незалежності України на сьогодні більша, ніж навіть у перші роки самостійності» з огляду на агресивну політику Росії. Зокрема відомий британський експерт Дж. Шерр стверджує, що наразі Москва створює враження, що «Київ не спроможний давати собі раду і тому це мають за нього зробити інші задля безпеки самої України та безпеки Європи» [14]. Українська влада надто слабка у своїй розколотості, чварах і міжусобицях. І це дуже спокушує Росію, яка досі не може змиритися з незалежністю України. Незважаючи на те, що більшість експертів зробили висновок, що випад російського Президента – це спроба втручання у внутрішні справи України, але ще не загроза національній безпеці, праві політичні сили дуже гостро відреагували на цю подію.

УНП, що входить до складу блоку НУНС, взагалі розцінила звернення президента Росії «як попередження про проголошення війни суверенній Українській державі» і порекомендувала керівництву України вжити адекватних заходів стосовно захисту національних інтересів. Також партія закликала Президента терміново відкликати українського посла в Росії, припинивши з нею дипломатичні відносини. Регіональні організації праворадикальних партій НРУ, УНП, КУН, «Свобода» й «Собор» взагалі зажадали повернення Україні ядерного статусу. Політичні експерти називають малоімовірною воєнну агресію Росії проти України і радять сприймати її ознаки як «просто дипломатичний і психологічний тиск», а не наближення грузинського сценарію. Проросійські політики також виключають «будь-яке застосування сили для з'ясування відносин між Україною та Росією». Адже у випадку військового конфлікту в Україні Росії буде потрібно набагато більше ресурсів (ніж у Грузії) і таких ресурсів у неї зараз немає. Тоді як військові експерти констатують, що загроза воєнного конфлікту між двома країнами постійно збільшується. Вони вважають, що для недопущення силового сценарію Україна повинна використовувати не тільки політичні методи, але й підвищувати свою обороноздатність. Модернізація ЗС Україною зможе застерегти Росію від різких кроків.

Події останніх місяців продемонстрували, що Росія, яка претендує на лідерство у регіоні вже не обмежується виключно політичним або економічним тиском, втручанням у внутрішню і зовнішню політику України. Сусідня країна відкрито починає апелювати до етнічного фактору (лінгвістичної, етнічної спорідненості) як до підстави здійснення такого тиску. Відтак, її дії становлять загрозу етнополітичній безпеці України [15]. Саме етнічна спорідненість російського та українського народів слугує виправданням стурбованості політичним курсом України з боку керівників Російської держави та підставою втручання у справи суверенної держави. Виникає питання, наскільки далеко заїде це втручання, враховуючи задекларований російським президентом після російсько-грузинської війни принцип захисту захист життя і гідності російських громадян, «де б вони не перебували». Наразі російська меншина, відповідно до перепису 2001 року – найбільша національна меншина в Україні. Бажання захистити її інтереси може коштувати Україні територіальної цілісності.

Література:

1. Ющенко В. Подаймо одне одному руки // Офіційний сайт Президента України. – <http://www.president.gov.ua/news/3214.html>.
2. Аллахвердиев К. Стратегия национального развития и этнополитическая безопасность в эпоху глобализации // Центральная Азия и Кавказ. – http://www.ca-c.org/c-g/2008/journal_rus/c-g-2/02.shtml.
3. Реформування СНД має відбуватися на економічній основі // Події. – <http://ua.podii.com.ua/world/2006/05/25/123031.html>.
4. Активісти ЄСМ розгромили виставку про український Голодомор в Москві // УНІАН. – <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/186309>.
5. Там само.
6. Россия покончила с «украинским голодомором» в ООН // МідЕастРУ. – <http://www.mideast.ru/362/44219>.
7. Україна все-таки відстояла Голодомор у Росії? // ForUm. – <http://ua.for-ua.com/ukraine/2008/07/03/135700.html>.
8. Росія готується різко реагувати на Україну і НАТО // Українська правда. – <http://www.pravda.com.ua/news/2008/4/2/74002.htm>.
9. Керівник НАТО закликає Москву до партнерства // BBC. – http://www.bbc.co.uk/ukrainian/world/story/2009/09/090918_rassmussen_nato_russia_bt.shtml.

10. Розширення НАТО не приносить Медведєву позитивних емоцій // УНІАН. – <http://unian.net/ukr/news/news-337060.html>.
11. Ющенко: членство в НАТО – майже синонім незалежності // Українська правда. – <http://www.pravda.com.ua/news/2009/9/22/101939.htm>.
12. Медведєв пригадав Ющенку усі його антиросійські провокації // ТСН. – <http://tsn.ua/ukrayina/myedvyedyev-prigadav-yushchenku-usi-iogo-antirosiiski-provokatsiyi.html>.
13. Там само.
14. Шерр: незалежність України знову під загрозою // BBC. – http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2009/08/090824_sherr_independence_oh.shtml.
15. Этнополитика и безопасность // Международные процессы. – <http://www.intertrends.ru/three/014.htm/>.

Садова С. О., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Любое научное явление можно рассматривать на трех уровнях общности: как научную категорию, как научную гипотезу и как научную теорию. Данная статья посвящена анализу политической философии на уровне научной категории как инструмента анализа политического процесса. Процесс анализа происходит путем сопоставления содержания и функций политического либерализма, социал-демократизма и политической демократии.

Any scientific phenomenon can be viewed from three levels of commonness: as a scientific category, as a scientific hypothesis and as a scientific theory. The given article is devoted to the analysis of the scientific category. The process of analysis happens by means of the comparison of contents and functions of political liberalism, social-democratism and political democracy.

Світ політичного має багато вимірів – соціально-економічний, структурний, функціональний, соціокультурний, конфесійний, історичний, концептуальний. Для того, щоб вірно зрозуміти сутність політичних процесів та явищ необхідно мати відповідне знання про всі ці аспекти та виміри. В якості світоглядного об'єднуючого першопочатку виступає категорія політичної філософії, яка ле-